

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی

ارتباط هم آیندی و هم افزایی میان رزق و برکت در قرآن کریم

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته علوم قرآن و حدیث

لیلا امیرلو

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر ایرج گلجانی امیرخیز

پاییز 98

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی

ارتباط هم آیندی و هم افزایی میان رزق و برکت در قرآن کریم

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته علوم قرآن و حدیث

لیلا امیرلو

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر ایرج گلجانی امیرخیز

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر جمال الدین خوش خاضع

پاییز 98

الله أكبر

تقدیم به

پدر و مادری دلسوز و همسری مهربان که یار و یاور من بودند.

فرم پ ۱-۲: فرم تأییدیه هیأت داوران جلسه دفاع از پایان نامه / رساله

دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

معاونت آموزشی - مدیریت تحصیلات تکمیلی

فرم تأییدیه هیأت داوران جلسه دفاع از پایان نامه / رساله (فرم شماره ۳۰)

بدین وسیله گواهی میشود جلسه دفاعیه از پایان نامه کارشناسی ارشد **لیلا امیرلو** رشته علوم و قرآن و حدیث
تحت عنوان: **ارتباط هم آیندی و هم افزایی میان برکت و رزق در قرآن کریم در تاریخ ۱۳۹۹/۹/۱۳**
در دانشگاه برگزار گردید و این پایان نامه / رساله با نمره به عدد **۱۷/۷۵** و به حروف **هجده و هفتاد و پنج درصد** با درجه **فوق** مورد تأیید هیئت داوران قرار گرفت.

ردیف	سمت	نام و نام خانوادگی	مرتبه دانشگاهی	دانشگاه یا مؤسسه	امضا
۱	استاد راهنما	دکتر ایرج گلجانی امیرخیز	استادیار	دانشگاه بین المللی امام خمینی	
۲	استاد مشاور	دکتر محمد جمال الدین خوش خاضع	استادیار	دانشگاه بین المللی امام خمینی	
۳	داور داخل (۱)	دکتر محمدرضا پیر چراغ	استادیار	دانشگاه بین المللی امام خمینی	
۴	داور داخل و نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر داود معماری	استادیار	دانشگاه بین المللی امام خمینی	

* در صورت وجود استاد راهنمای دوم برای پایان نامه / رساله، یک ردیف با عنوان استاد راهنمای دوم، ذیل ردیف
استاد راهنما اضافه شود.

تذکر: این برگه پس از تکمیل توسط هیأت داوران، در پایان نامه / رساله درج می گردد.

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب...دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته...فلسفه و عرفان اسلامی
گرایش علوم...فلسفه و عرفان که در تاریخ...۹۸/۹/۹ از پایان نامه ی خود تحت عنوان
...ارتباط بین حکمت و علم از نظر حکما و فلاسفه...در دوران کیم
با کسب درجه ی...حقوق دفاع کرده ام، شرعا و قانونا متعهد می شوم:

۱. مطالب مندرج در این پایان نامه، حاصل تحقیق و مطالعه اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و غیره استفاده کرده ام، با رعایت کامل امانت، مطابق مقررات، اقدام به ارجاع در متن و ذکر آن در فهرست منابع و مآخذ نموده ام.
۲. تمامی یا بخشی از این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی به سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
۳. مقالات مستخرج از این پایان نامه کاملا حاصل کار اینجانب بوده و از هرگونه جعل داده و یا تغییر اطلاعات پرهیز کرده ام.
۴. از ارسال همزمان و یا تکراری مقالات مستخرج از این پایان نامه (با بیش از ۳ درصد همپوشانی) به مجلات و یا همایش های گوناگون خودداری نموده و می نمایم.
۵. کلیه حقوق مادی و معنوی حاصل از این پایان نامه متعلق به دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) بوده و متعهد می شوم هرگونه بهره مندی و یا نشر دستاوردهای حاصل از این تحقیق اعم از چاپ کتاب، مقاله، ثبت اختراع و غیره (چه در زمان دانشجویی و یا بعد از فراغت از تحصیل) با کسب اجازه از استاد (استادان) راهنما باشد.
۶. در صورت اثبات تخلف و نقض موارد پنجگانه فوق (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) از درجه اعتبار ساقط و اینجانب هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی دانشجو
لیدا امیرکو
امضاء

سوگندنامه دانش آموختگان کارشناسی ارشد دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

به نام خدا

- سپاس ایزد متان را که مرا مشمول الطاف خویش نمود که با طی مراحل تحصیل موفق به اخذ درجه کارشناسی ارشد شوم. به شکرانه این نعمت بزرگ الهی که با امکانات این مرز و بوم، فراهم و نزد اینجانب به امانت گذاشته شده است، در پیشگاه ملت ایران به کتاب آسمانی خود، قرآن کریم، سوگند یاد می کنم که:
- در سراسر زندگی حرفه ای، در راه اعتلای کشور ایران و جامعه بشری به نحو احسن قدم برداشته و در این راه از هیچ تلاشی دریغ ننمایم.
 - در تمام فعالیت های تخصصی، رضای خدا را همراه با صداقت علمی و اجتماعی در نظر داشته و از موقعیت های به دست آمده در جهت رفع مشکلات جامعه استفاده کنم و در همه ی امور، منافع کشور را بر منافع فردی مقدم بدارم.
 - همواره علم و دانش خود را به روز نگاه داشته و در ایفای مسئولیت و تعهدات حرفه ای در حد توان سعی و تلاش خود را به کار گیرم.
 - و اینکه از خداوند علیم توفیق بندگی و پای بندی به مفاد این سوگندنامه را خواستارم و از او می خواهم که مرا در ایفای رسالت علمی و انسانی خویش موفق بدارد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء

عنوان پایان نامه / رساله

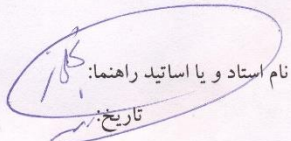
نام و نام خانوادگی دانشجو

مجوز بهره برداری از پایان نامه / رساله

کلیه حقوق اعم از چاپ، تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و ... از نتایج این پایان نامه برای دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) قزوین محفوظ است. بهره برداری از این پایان نامه / رساله در چهارچوب مقررات کتابخانه و با توجه به محدودیتی که توسط استاد راهنما به شرح زیر تعیین می شود، بلامانع است:

- ☒ بهره برداری از این پایان نامه / رساله برای همگان بلامانع است.
- ☐ بهره برداری از این پایان نامه / رساله با اخذ مجوز از استاد راهنما، بلامانع است.
- ☐ بهره برداری از این پایان نامه / رساله تا تاریخ ممنوع است.

استاد راهنما می تواند یکی از گزینه های بالا را انتخاب کند و مسئولین کتابخانه موظف به رعایت موارد تعیین شده می باشد.

نام استاد و یا اساتید راهنما:

امضاء:

چکیده

رزق به عنوان یکی از دغدغه‌های اصلی انسانها بوده و شامل هر نوع بهره ای از جانب پروردگار به موجودات می‌باشد.

اگر دیدگاه خویش را نسبت به روزی‌های خداوند عزوجل اصلاح ننماییم امکان دارد خواستن رزق و روزی، کل زندگی ما را فرا گیرد. بنابراین انسانها نباید در به دست آوردن رزق افراط و تفریط کنند زیرا خداوند برای استفاده و بهره وری هر چه بهتر بندگان از نعمتهایی که در اختیار آنان قرار داده است اسبابی فراهم نموده که موجب گشایش و گسترده‌گی روزی می‌شود که در آیات و روایات از این اسباب در ابعاد مختلف از جمله بعد اعتقادی، عبادی، اخلاقی و اقتصادی بحث شده است.

نحوه کسب رزق، آثار تربیتی بر ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی افراد برجای می‌گذارد در متون و آموخته‌های دینی واژه رزق به تعداد قابل ملاحظه ای به کار رفته و ذکر شده که اهمیت این موضوع را به اثبات می‌رساند. انسان برخلاف سایر موجودات موجودی چند ساحتی و دارای نیازهایی پیچیده است به گونه ای که انسان دارای شبکه ای از رفتارها اراده‌ها ایده آل‌ها و... می‌باشد بنابراین ابعاد بیرونی و درونی زندگانی انسان با یکدیگر ارتباط همایندی و نیز ارتباط هم افزایی دارند.

برکت، از مفاهیم دینی می‌باشد که در قرآن کریم و روایات اسلامی جایگاه مهمی دارد و در فرهنگ عامه مسلمانان گسترش چشمگیری داشته است.

در زبان دین برکت آن چیزی است که در آن هم خیرمادی و هم خیری معنوی در نهایت به معنویت منتهی می‌شود.

مهم ترین عاملی که از دیدگاه قرآنی باعث ارتقا رزق به برکت می‌باشد ایمان و تقوا است از منظر قرآن کسانی که ایمان دارند و عمل صالح انجام می‌دهند رزق الهی را به دیده امانت می‌نگرند و در نتیجه آن رزق برایشان تبدیل به برکت و خیری کثیر و با دوام می‌گردد.

کلید واژه‌ها:

هم آیندی، هم افزایی، ارتباط، رزق، برکت

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات تحقیق
2	مقدمه
4	اصل و کنه برکت
4	بیان معنای لغوی متغیرهای پژوهش
6	بیان معنای اصطلاحی متغیرهای پژوهش
7	معنای اصطلاحی برکت
7	تحلیل ابعاد گوناگون زندگی انسان یا ذوالوجوه بودن حیات زندگانی
8	علل و اسباب معنوی برکت فراگیر
10	اسباب و عوامل مادی برکت
12	اسباب برکت در امور خاص
13	تعریف مساله
13	سوابق پژوهشی موضوع
13	طرح سؤالهای اصلی تحقیق
13	فرضیه‌های اصلی تحقیق
14	بیان روش و مراحل انجام کار تحقیق
14	نتیجه گیری
	فصل دوم: انواع هم آیندی و هم افزایی‌ها میان رزق و برکت در قرآن کریم
16	رابطه هم افزایی و هم آیندی میان برکت و مال
16	۱- داشتن ایمان و تقوا
16	۲- قرض دادن به یکدیگر
18	3- اعتدال، میانه روی و قناعت در زندگی
19	4- وضو
19	آثار وضو از نظر دنیوی، بهداشتی و معنوی
20	آثار وضو گرفتن در کلام معصومین (علیهم السلام)
20	5- بیداری، هنگام بین الطلوعین
22	6- عدم کسالت و تبلی در کار
22	آثار فردی قناعت
23	آثار اجتماعی: (عدالت اجتماعی، جامعه معتدل)
23	مصادیق رزق مادی

- 1- طعام 23
- 2- ثمرة/ثمرات 23
- 3- بهائم 24
- 4- سماء (باران) 24
- ویژگی‌های رزق مادی 24
- 1- طیب 25
- 2- حلال 25
- 3- مصادیق رزق معنوی 26
- 1- بهشت و غذای بهشتی 26
- 2- رزق معلوم 26
- 3- رزق کریم 27
- 4- بهره‌بردن از قرآن 27
- مصادیق رزق مادی و معنوی 28
- 1- رزق حسن 28
- 2- بغیر حساب 29
- 3- ملک و عزت 29
- براساس دریافت کننده رزق 29
- 1- عباد 29
- 2- مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ 30
- 3- مشیت و خواست الهی 30
- «رزق» در رابطه جانشینی 31
- رابطه جانشینی براساس ساختارهای مشابه 31
- 1- إيتاء و رحمت 31
- 2- کسب 31
- 3- غنیمت 32
- 4- ماء 33
- رابطه جانشینی براساس شمول همایندی و هم افزایی 33
- 1- نعمت 33
- 2- فضل 33
- 3- حظ 34
- 4- عطاء 34

5-	نفع / منفعت	35
	عوامل برکت زدا	36
۲-	مال حرام	37
۳-	خیانت، دزدی، شراب خواری و زنا	37
	عوامل برکت زا	37
۱-	احسان به مردم، بویژه به اهل خانه	38
۲-	خوش اخلاقی	39
۳-	اطعام	39
4-	امانتداری	41
5-	دعا کردن در حق مؤمنین	41
6-	پاکیزگی و طهارت	42
7-	صدقه دادن	42
8-	پرداخت حقوق شرعیه (خمس و زکات)	43
9-	نیت پاک	43
۱0-	نماز شب	44
	تفاوت در رزق‌ها	44
	نکاتی مهم درباره رزق	46
	زمینه‌های رزق و روزی آسان	49
	ارزش روزی حلال	50
	حرام خواری	51
	روزی حلال	51
	آثار طلب روزی حلال	53
	آمرزش گناهان	53
	رفاه خانواده	53
	سربار نبودن	54
	توجه به سبب معنوی رزق حلال	54
	ارتباط تکوینی میان رزق و مرزوق	55
	اقسام رزق	56
	رزق کریم	56
	رزق معلوم	56
	رزق حسن	57

57	تقوا عامل برخورداری از روزی بی حساب
57	مشیت روزی رسانی الهی
58	ویژگیهای رزق بهشتی
58	رزق سودمند
58	جاودانگی و پایان ناپذیری
59	بهره مندی تمام وقت بهشتیان از روزیهای بهشت
59	منابع رزق
59	آسمان
59	منظور از رزق آسمانی

فصل سوم: شیوه‌های مدیریتی قرآن در ارتقاء رزق به برکت

62	3-1 معنای لغوی حنیف
62	3-2 معنای اصطلاحی واژه حنیف
65	3-3 ارتباط حنافت با رزق و برکت
65	3-4 بررسی جنافت و ابعاد آن از دیدگاه قرآن کریم
66	3-5 سرانجام قارون
67	3-6 غایت القصوی
67	3-7 ابعاد غایه القصوی در ارتباط با رزق و برکت و روابط میان آنها
70	3-8 عشق عقیف
71	الشُّكْرُ زیاده فی النِّعم و اَمَانٌ مِنَ الْفَقْرِ
72	3-9 مرگ آگاهی
73	شیوه چهارم: عدالت و احسان
74	5- تمایز میان حیات روزمره و حیات طیبه
76	10-3 حیات طیبه
77	نتیجه گیری
79	منابع و مآخذ

Error! Bookmark not defined. Abstract

فصل اول

کلیات و مفاهیم

مقدمه

رزق در زندگی از جنبه ای مهم ترین مساله و از منظری دیگر ساده ترین مسئله زندگی است به گونه ای که واژه رزق و مشتقات آن 123 بار در 109 آیه (72 بار در آیات مکی و 37 بار در آیات مدنی) از 44 سوره قرآن کریم به کار رفته است. فعل ماضی 35 بار به صورت معلوم و 2 بار به صورت مجهول، فعل مضارع 16 بار معلوم و 3 بار مجهول، فعل امر 5 بار به صورت امر حاضر، صیغه مبالغه (رَزَقَ) 1 بار. مصدر مجرد، 55 بار و اسم فاعل مجرد (رازق) 6 بار به کار رفته است که همگی از فعل رَزَقَ یَرْزُقُ رِزْقًا ثلاثی مجرد مشتق هستند. از این رو فراوانی این واژه در قرآن کریم و روایاتی که بیانگر مقدر بودن رزق حلال از طرف خداوند و تاثیر آن در سعادت و پیشرفت مادی و معنوی دارد نشان دهنده اهمیت و جایگاه این مفهوم است (برای نمونه، ر.ک؛ مجلسی، 1080؛ ج 5: 148) و همین امر است که اگر دیدگاه خود خود را به رزق اصلاح ننماییم امکان دارد طلب رزق، کل زندگی ما را دچار اشکال کند و چیزی که باید برای هدفی بسیار عظیم تر در جوار زندگیمان باشد، هدف اصلی زندگی ما می گردد. لذا برای نجات از چنین مهلکه ای باید با دقت هرچه تمام تر جایگاه رزق را در زندگی خود بشناسیم و بررسی کنیم که آیا خالق انسان او را در تهیه رزق به خودش وا گذاشته یا نه؟ آیا همراه با خلقت او رزق او را نیز خلق کرده و یا چیزی است بین این دو؟ و خلاصه، انسان در طلب رزق چه وظیفه ای بر عهده دارد؟

خداوند متعال می فرماید:

«اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ؛ خداوند است که شما را آفرید، سپس روزیتان داد.» (روم/ 40)

از این آیه برداشت می شود که به همان اندازه که آفرینش جهان اهمیت دارد، موضوع رزق نیز دارای اهمیت می باشد. بنابراین، با توجه به اهمیت این موضوع بر آنیم تا به اندازه ی توان و با بهره گیری از آیات و روایات شریفه، به ابعاد گوناگون این موضوع بپردازیم.

برای روشن شدن جایگاه رزق در زندگی، باید با دیدی وسیع به این جایگاه نگاه کرد؛ به خاطر این که رزق و روزی کل زندگی انسان در بر گرفته و برای پی بردن به چنین جایگاه عظیمی نمی توان به تجربه های عادی روزمره کفایت کرد این جاست که باید از منظر خالق انسان جایگاه آن را بررسی کرد و به سخنان ائمه معصومین (علیه السلام) که بیان کننده سخنان خدا هستند و از منظر الهی به این پدیده می نگرند، توجه خاص نمود تا با بصیرتی کامل نسبت به طلب رزق برخورد کنیم و همچنان که آن بزرگواران متذکر می شوند از هلاکت نجات یابیم. قسمتی از بیانات آقای قرائتی در مورد رابطه میان هم آیندی و هم افزایی میان رزق و برکت: برکت به معنی نمو و زیاد است. خدا یک چیزی را زیاد می کند. می گویند: فلانی تبریک می گوید. تبریک هم به معنی این است که دعا می کند خدا به این عروسی برکت بدهد. بارک الله: یعنی ان شاء الله خدا به کار تو برکت بدهد. برکت به معنای دوام و استمرار هم هست. «برکه» به جایی می گویند: که زیر اتاق می کنند و منبع آب می شد. برکه یعنی جایی که خیر جمع می شود، چون آب خیر است، به آن برکه می گویند.

(برکه، برکت، بارک، مبارک، تبرک) ریشه‌ی همه اینها یکی است.

پس به معنای پاکی و قداست هم هست. یعنی به هر چیزی که زیاد بشود، برکت نمی‌گویند. مثلاً اگر یک سگ چند تا بچه داشته باشد، نمی‌گویند: برکت دارد. برکت آن زیادی است که مقدس هم باشد. یعنی هر زیادی را هم برکت نمی‌گویند.

پس در برکت زیادی، همیشگی و قداست وجود دارد. در معنای برکت سه اصل است. به چیزی می‌گویند برکت دارد که هم زیاد باشد، هم همیشگی باشد و هم مقدس باشد.

افراد زیادی هستند که خیلی پول دارند ولی پولشان برکت ندارد. عمرشان خیلی زیاد است. مثلاً نود سال دارند، اما نود سال برکت نداشته است. یک وقت یک درخت کوچک پر میوه است ولی یک درخت بزرگ بی میوه است. یک کسی هشتاد سال عمر کرده است ولی هیچ خدمتی نکرده است. مثلاً می‌گویند: موهای سرت سفید شد چه کار کردی؟ می‌گوید: بچه‌هایم را بزرگ کردم. مرغ هم جوجه‌هایش را بزرگ می‌کند.

تو چه کار کردی؟ کار کردیم، خوردیم. خوب زنبور هم کار می‌کند و می‌خورد.

گاهی وقت‌ها یک حرکت کوچک از یک آدم معمولی برکت دارد. یک بچه‌ی بسیجی را می‌گیرند و در زندان می‌کنند. خانم می‌رود با آن مصاحبه کند. می‌گوید: اگر حجاب نداشته باشی من با تو حرف نمی‌زنم. این یک تبلیغ او در زندان عراق، به همه‌ی تبلیغات تلویزیونی بنده می‌ارزد. آن یک دقیقه به چهل سال از عمر بنده شرف دارد.

برکت، سواد و پول ندارد. باید نظر خدا در آن بیفتد. اگر خدا به زمین نظر کند، حسینی‌های جماران می‌شود. اگر به چوب نظر کند، حرم امام حسین می‌شود. ولی اگر به همین چوب نظر نکند، طویله الاغ یهودی می‌شود. این که می‌گویم برکت، نه این که چهار تومان شما، شش تومان می‌شود. یعنی اگر یک سیبی به وجود آوردی، ویتامین این سیب برکت چه کسی می‌شود. آدم هست که یک بچه دارد از بچه‌اش خیر می‌بیند. آدم هست ده تا بچه دارد ولی از هیچ کدام خیر نمی‌بیند. بنابراین وقتی ما بحث برکت را می‌گوییم، ویتامین و اثر آن را مورد بحث قرار می‌دهیم. معنای برکت باد کردن نیست بلکه اثر است. گاهی آدم یک کاسه‌ی اش رشته می‌خورد، خوب نمی‌شود ولی یک عدد قرص می‌خورد خوب می‌شود. معنای برکت این است.

امام علی (علیه السلام) در حکمت 379 نهج البلاغه فیض الاسلام می‌فرماید: الرزق رزقان: رزق تطلبه و رزق یطلبک؛ روزی بر دو گونه است: روزی‌ای که تو آن را می‌جویی و روزی که آن، تو را می‌جوید.

حضرت امام‌الموحّدین علی (علیه السلام) در ادامه نصایح و دستورالعمل‌های خود در نامه 31 به فرزندشان امام حسن (علیه السلام) فرازی مهم را در تحلیل جایگاه رزق در زندگی انسان گشودند که بصیرت‌های بسیاری برای نجات از حیل‌های شیطان و قدم در سلوک الی‌الله، در آن نهفته است. حضرت می‌فرماید:

(وَأَعْلَمْ يَا بُنَيَّ! أَنَّ الرِّزْقَ رَزَقَانِ: رَزَقٌ تَطْلُبُهُ وَرَزَقٌ يَطْلُبُكَ)

(فَإِنْ أَنْتَ لَمْ تَأْتِهِ أَتَاكَ مَا أَقْبَحَ الْخُضُوعِ عِنْدَ الْحَاجَةِ وَالْجَفَا عِنْدَ الْغِنَى)

(إِنَّ لَكَ مِنْ دُنْيَاكَ، مَا أَصْلَحْتَ بِهِ مَثْوَاكَ)

(وَإِنْ جَزَعْتَ عَلَى مَا تَفَلَّتْ مِنْ يَدَيْكَ فَاجْزَعْ عَلَى كُلِّ مَا لَمْ يَصِلْ إِلَيْكَ)

ای فرزندم! بدان که رزق، دو رزق است: رزقی که تو به دنبال آن هستی و رزقی که آن به دنبال تو است، که رزق نوع دوم طوری است که اگر هم به سوی آن نروی، به سوی تو می آید. چه زشت است فروتنی به هنگام نیاز و ستم کاری به هنگام بی نیازی. دنیای تو برای تو همان قدر است که قیامت را اصلاح کند و اگر به جهت آنچه از دستت رفته نگران و ناراحت هستی، پس نگران باش برای همه آنچه در دست نداری.

اصل و کنه برکت

اصل برکت خداوند است و هر چیز و هر کس که با خداوند مرتبط و متصل باشد به اندازه ظرفیت و گنجایش خود از این کانون برکت برخوردار است. بندگان پاک و صالح خداوند به دلیل ارتباط با حق و گام نهادن در راه بندگی دارای برکت هستند و وجود و اعمالشان دارای آثاری ماندگار و باقی است. مال و عمر و علم و سخن و خدمات آنها با برکت و پرفایده و سودمند به حال خداوند خودشان و جامعه است. هر چه میزان ارتباط انسان با خداوند بیشتر گردد دامنه برکت و فایده بخشی و ماندگاری وجود و اعمال او گسترده تر می گردد چنانچه انبیا و اولیا که قربشان به خدا از همه انسانها بیشتر است از همه بابرکت تر و مفیدتر به حال بشریت می باشند و نه تنها مومنان بلکه کافران و حتی همه موجودات از برکات وجود آنها بهره مند هستند زیرا آنها مظهر صفات و کمالات خداوند مبارک و با برکت هستند و همچون خدای خود منشا همه برکات و خیرات و خوبی ها هستند و بقیه انسان ها به مقدار ایمان و اعمال صالح و منزلتشان در نزد خداوند و ارتباطشان با اولیای خدا-ع- از برکت برخوردارند.

بنا بر این هر کس و یا هر چیزی و یا هر عملی که با خداوند ارتباط نداشته باشد، و یا خداوند از آن منع کرده باشد؛ ضد برکت است و موجب بی برکتی می شود! گناه، بی نمازی، فساد، قطع رحم، قتل به غیر حق، ظلم و... همه اینها اسباب بی برکتی و دوری از رحمت و اسعه الهی است.

در انتها لازم به ذکر می دانم که این پایان نامه را در سه فصل ترتیب بندی کرده ام که در فصل اول به بیان کلیات و مفاهیم می پردازم، در فصل دوم، به بیان انواع هم آیندی ها و هم افزایی ها پرداخته ام و هم چنین در فصل سوم به بررسی شیوه های مدیریتی قرآن در ارتقا رزق به برکت پرداخته شده است و در انتهای این پایان نامه با بیان نتیجه گیری و هم چنین فهرست منابع این پایان نامه را به اتمام رسانده ام.

بیان معنای لغوی متغیرهای پژوهش

هم آیندی: یعنی همه جانبه بودن، مسایل هم زمان پدید آمده یعنی چند حادثه و چند مسئله که به گونه ای مجموعه ای و متراکم که انسان و زندگی او را تحت سلطه خود بگیرد مثلاً فقر و بدنامی، اعتیاد و بلایای طبیعی همزمان برای یک فرد یا جامعه به وجود بیاید برای مثال خداوند در سوره بقره آیه 155 میفرماید: (وَلْيَبْلُغْكُمْ بَشِيرٌ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِيرِ الصَّابِرِينَ¹) ثروت و شهرت، رفاه و نیک نامی همه از یک جنس نیستند هم آیندی در رویدادهای ناسازگار باهم به وجود می آیند مثل غم و شادی، فقر و ثروت، اضطراب و آرامش.

حفه الجنه بالمکاره و حفه الجهنم بالشهوات یعنی هم آیندی امور مکروه و هم آیندی شهوات هم آیندی با مفهوم همزمانی همراه است یعنی معیت

هم افزایی: هنگامی که رویدادهایی یکدیگر را تقویت و افزایش دهند یعنی تاثیرات یک رویداد تاثیرات رویداد دیگر را تقویت کند و این تقویت متقابل باشد مثل فقر و فحشا، ایمان و عمل صالح، رزق و برکت هم آیندی و هم، هم افزایی دارند همزمان با فقر فحشا می آید و هرچه فقر بیشتر باشد فحشا هم بیشتر است و برعکس مثل زکات و عدالت که هم آیندی و هم افزایی دارند مثل نفس لواحه و نفس مطمئنه.

رزق: رزق واژه ای عربی است که در نظر لغت شناسان اینگونه معنا شده است (رزق، به معنای آنچه که مورد بهره برداری قرار می گیرد) (جوهری، 1376؛ ج 4: 1481؛ ابن منظور، 1414؛ ج 10: 115؛ فیروزآبادی، 1415ق؛ ج 3: 320؛ دهخدا، 1338؛ ج 7، 10507)

به قول برخی دیگر، رزق در اصل به معنای اعطای وقت است، ولی در عطای غیر وقت هم استعمال می شود لذا رزق به طور کلی، به معنای عطای خداوند آمده است (رک؛ ابن فارس، 1404ق؛ ج 2: 388). در لغت نامه های معاصر، واژه «رزق» در کاربردهای متعارف و معمول «روزی» در فارسی و به معنای غذا، طعام، قوت روزانه، ضروریات زندگی و هرآنچه از آن نفع بردارند و نیز به پالان پس انداختن شترگفته می شود (رک؛ دهخدا، 1352؛ ذیل واژه رزق).

به گفته برخی از مفسران واژه رزق مفهومی شناخته شده و بی نیاز از تعریف است و به معنای مصدري نیز به کار می رود. مصدر این ماده به فتح راء است. معنای مصدري رزق عطا (بخشش) می باشد.

برخی در تبیین تطور لغوی رزق گفته اند که ابتدا در آن مفهوم عطا لحاظ شده و به غذا اختصاص داشته، از این رو در مواردی به کار می رفته که دهنده رزق معلوم باشد. سپس این معنا گسترش یافته و در هر غذایی به کار رفته که به انسان می رسد، گرچه دهنده آن معلوم نباشد (طباطبایی، 1417ق؛ ج 3: 49).

برکت: این واژه از ریشه «ب-ر-ک» است که به سه معنای اصلی «سینه شتر»، «ثبات» و «فزونی» دانسته شده است گرچه راغب معنای اولیه را «سینه شتر» و معنای دیگر را از استعمال های بعدی شمرده است و واژه برکت

¹ و قطعاً شما را با چیزی از ترس، گرسنگی، زیان مالی و جانی و کمبود محصولات، آزمایش می کنیم و صابران (در این حوادث و بلاها را) بشارت بده.

را به معنای ثبوت خیر الهی در امور، مشتق از «برکه» به معنای جایگاه استقرار و ثبات آب می‌داند (راغب اصفهانی، 1412ق؛ ج 1: 255).

ریشه «ب ر ک» در زبان اقوام سامی وجود داشته و در لغت عرب به معنای مطلق رشد یا فزونی و کثرت در خیر است. فیروزآبادی سعادت را به همین معنا نیز می‌افزاید. در ارتباط معنای لغوی با اصطلاحی این نکته را می‌افزایم که چون سینه در هنگام نشستن و برخاستن شتر مقدم بر بقیه اعضا است و اینکه شتر مهم ترین راه کسب روزی در بین اعراب است به عنوان مصداق روشنی از خیر می‌باشد فلذا در مورد هر نعمتی که با دوام باشد استعمال شده است. در ادامه می‌توان گفت این واژه به صورت مفرد در قرآن به کار نرفته است و تنها به صورت در جمع تنها در سه آیه دیده می‌شود (اعراف /96 و هود/48 و 73).

واژه‌های هم خانواده‌های برکت 32 بار در قرآن به کار رفته است. تمام امکانات هستی در اختیار انسان است همانگونه که خداوند در قرآن کریم بیان کرده است: *وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ* (جاثیه /13). انسان حتی وجود خودش نیز نعمت الهی است، بنابراین رزق انسان تمام حیات او را احاطه کرده است اما انسان میتواند از این رزق استفاده اخلاقی کند و آن را تبدیل به نعمت کند و یا اینکه استفاده غیر اخلاقی و ظالمانه کند و آن را تبدیل به نعمت نکند، و در این راستا نحوه مواجهه با رزق الهی سعادت و یا شقاوت ابدی انسان را رقم می‌زند. حیات دنیا و زینت های آن، فرزندان و اموال همگی محل ابتلا و آزمایش انسان است. بنابراین انسان در جایگاهی مستقل و بی نیاز از رزق نمی‌تواند وجود داشته باشد و سرنوشت ابدی او نیز وابسته به نحوه به کار گیری امکانات هستی است در صورتی که استفاده ی عادلانه از رزق الهی نماید پاداش آن خیر کثیر و ثابت خواهد بود که نام آن برکت است. در اینجا لازم می‌دانم به بررسی نظر علامه طباطبایی پیرامون واژه برکت بپردازم.

علامه طباطبایی با استفاده از گزارش‌های واژه شناسان و کاربردهای برکت در آیات، در صدد ترسیم چارچوب معنایی این مفهوم در قرآن برآمده است. وی پس از بازگویی نظر راغب درباره واژه برکت، نتیجه می‌گیرد که برکت، خیری است که متناسب با ظرفیت و کارکرد هر پدیده ای در آن نهاده می‌شود؛ مثلاً برکت در نسل، به فراوانی فرزندان است و برکت در وقت، این است که گستردگی کارهای انسان در زمانی خاص، بیشتر از کار کسانی مانند او، در همان مقدار از زمان باشد؛ هم چنین همان گونه که برکت در هر پدیده ای متناسب با آن تعریف می‌شود، در هر پدیده نیز ممکن است به اعتبارهای مختلف، نمودهای گوناگون یابد. در نهایت علامه طباطبایی برکت را این گونه تعریف می‌نماید: برکت یعنی در پرتو هدف غایی دین که رسیدن به کمال معنوی است، برکت در همه گونه‌های آن پدید آمدن خیر معنوی یا مادی منتهی به خیر معنوی می‌باشد در اینجا می‌توان اشاره نمود که نظر نگارنده این پایان نامه در تعریف برکت به نظر علامه نزدیک تر می‌باشد (طباطبایی، 1417ق؛ ج 3، صص 47-46).

بیان معنای اصطلاحی متغیرهای پژوهش

در اصطلاح، «رزق» اسم است برای آنچه خداوند به سوی زندگان میراند تا آن را بخورند و اعم از حلال و حرام است (جرجانی، 1408ق؛ ج 1: 110).

صاحب کشف اصطلاحات الفنون والعلوم می نویسد: «(رزق، چیزی است که بهره بندگان خداوند باشد و اقسام آنچه که بدان نیازمند است، از خوراک، پوشاک، آشامیدنی و.... را شامل می شود)» (تهانوی، 1404ق؛ ج 1: 581).

رزق در اصطلاح متکلمان امامیه به معنای «ما صحَّ الانتفاعُ به و لم یکنْ لأحدٍ منعه منه: چیزی که از آن بهره برداری می شود و کسی نمی تواند از آن منع کند» آمده است و شامل حلال ها می شود، نه حرام ها (شیخ طوسی، 1406ق؛ ج 1: 173).

حاصل سخن این است که «رزق» شامل هر بهره ای از طرف خداوند است خواه مادی یا معنوی، اعم از خوراک یا پوشاک یا بهره های دیگری که از آن برده می شود و اگر مردم «رزق» را منحصر در امور مادی به ویژه «خوراکی ها» تصور می کنند، از باب تغليب و از این نظر که کاربرد این واژه در امور مادی ملموس تر می باشد (جرجانی، 1408ق؛ ج 1: 110).

معنای اصطلاحی برکت

برکت متناسب با معنای لغوی قرآن در اصطلاح قرآنی و دینی به معنای پدید آمدن خیر الهی در کارها می باشد و یکی از پرکاربردترین اصطلاحات در شاخه های فرهنگ اسلامی است. کاربرد این مفهوم در اصطلاحات عرفان اسلامی با نام گذاری یکی از مراحل سلوک به «منزل برکات» می تواند بازتابی از اهمیت برکت در فرهنگ دینی باشد (راغب اصفهانی، 1412ق؛ ج 1: 250).

مالکیت اعتباری انسان بر امکانات موجود، یعنی انسان جهان را ملک خدا حساب کند وقتی خود را مالک اعتباری بداند مالکیت تبدیل به امانت و امانت تبدیل به رزق الهی می شود.

تحلیل ابعاد گوناگون زندگی انسان یا ذوالوجوه بودن حیات زندگانی

انسان برخلاف سایر موجودات، موجودی چند ساحتی و دارای نیازهایی پیچیده و در هم تنیده است (مرتبط باهم) در واقع انسان شیکه ای از رفتارها و اراده ها ایده آل ها بیم ها، امیدها، ناامیدیها، ضعف و قوت، تقوا و فجور و... می باشد اما به گونه ای هم خداگاه و هم ناخودآگاه و هم ارادی و یا غیر ارادی ابعاد بیرونی و درونی زندگانی انسان هم هم آیندی با یکدیگر دارند و هم هم افزایی.